

Lundehøj - en jættestue i Sydthy

Jytte Nielsen

Med få undtagelser krones hver en bakketop i Sydthy af en prægtig gravhøj. Fra arkæologisk side betragtes disse højtliggende gravhøje oftest som bronzealderhøje, idet fundene fra begravelserne i højene ofte kan henføres til denne periode.

I Ullerup, lidt nord for Heltborg i Sydthy ligger en mægtig gravhøj på et højdedrag ud til Limfjorden. Umiddelbart skulle man ud fra højens placering tro, at det drejer sig om bronzealderhøj. Dette er imidlertid ikke tilfældet, eftersom gravhøjen rummer den eneste bevarede jættestue i Thy.

Gravhøjen hedder Lundehøj, og sagnet fortæller, at her holdt jætten Lunde til. Ikke langt fra Lundes høj lå Favres knold, og her boede en anden jætte, kaldet Favre. Disse to jætter sloges bestandig, og endte med at dræbe hinanden i et slagsmål. På stedet, hvor de faldt, kunne intet sidenhen gro.

Som bygningsværk adskiller jættestuen i Lundehøj sig ikke væsentlig fra de omkring 700 andre kendte jættestuer i Danmark, men fundhistorien er til gengæld helt speciel og ganske spændende, hvilket denne artikel vil forsøge at belyse.

Opdagelsen af jættestuen

To drenges "sunde nysgerrighed" førte til opdagelsen af jættestuen. I slutningen af februar eller begyndelsen af marts måned 1837 var Jens Sørensen Lyngklip¹) og en kammerat på vej til konfirmationsforberedelse i Visby Præstegård. Drengene, som måske var i tidnød, skød genvej over markerne og opdagede, at der var gravet ind i

Ved Magnus Petersens besøg i 1875 stod jættestuen åben mod syd. Hvem de to herrer, som Magnus Petersen har tegnet inde i jættestuen, er, melder historien intet om.

Lundehøj. Det måtte undersøges, og snart var de i færd med at uddybe hullet, og til deres store forundring indholdt højen et meget stort rum. Drengene kom for sent "til

præst" og måtte stå skoleret for Pastor Blichfeldt²) og fortælle, hvorfor de ikke kunne passe tiden. Efter timen fulgte pastoren med drengene tilbage til Lundehøj og kunne således ved selvsyn konstatere, at drengene havde talt sandt: gravhøjen rummede et stort stenbygget gravkammer.

Den indgravning i højen, som drengene opdagede, var lavet af menneskehånd. På Østergård i Ullerup boede selvejerbonden Jens Christian Nielsen. Han ønskede at opføre en teglovn, og fandt det praktisk at bygge den ind i siden af en gravhøj. Ved gravning stødte han på flere store kampesten, hvoraf han lod en sprænge, således at dele af stenen faldt ned i gravkammeret.

Rygtet om gravkammerets opdagelse nåede snart vidt omkring, og folk fra nær og fjern drog derhen for at se dette mærkelige stenkammer. Søndag den 19. marts, efter at gudstjenesten er endt i Bodum Kirke, begiver skolelærer og kirkesanger Laurids Kjer, Bodum, sig afsted for at besøge gravhøjen. Lærer Kjer kravler ind i gravkammeret og opmåler dette samt laver flere skitser. Vel tilbage i Bodum laver han en skriftlig indberetning til Den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring i København. I denne indberetning kalder han gravkammeret for en gravkælder fra den hedenske old og skriver bl.a. følgende³): "Ved at udgrave Høien, for der at bygge en Teglovn, fandtes bemeldte Kjældere. Udgravningen er sket fra søndre Side, lige midt for Høien, og da de komme omtrent 4re Alen ind i Høien, stødte de paa Overlæggere over den lange Kjælder, og vedbleve at kaste Mulden væk af disse. Den lange Kjælder vender omtrent lige i Sønder og Nord, holder måske lidt til Nord-Nordøst. Denne Kjælder er 12 Alen lang inden Murene, og midt over er den næsten 4re Alen viid, og hen mod Enderne 3½ Alen viid, og ikke aldeles 2½ Alen høi. Lige midt på den østerste Sidemur er en Aabning eller Dør 1¼ Alen viid, lidt over 1¾ Alen høi, og Gangen er 3 Alen lang, besat med store Stene paa begge Sider og Overlæggerstene over Samme og har sikkert været Indgangen til Kjælderen. For Samme var sat en tynd Steen og fyldt til med mindre Stene udenfor.

Lige overfor denne Indgang er paa den vestre Muur nok en Aabning eller Dør, og indenfor denne udi Vester er en næsten rund Kjælder, af samme Skikkelse som en Baggerovn. Aabningen eller Døren til Samme er kun 3½ Qvarteer viid, men Høiden er fuldt og vel 2¼ Alen. Overlæggerne over denne kjælder synes at lægge lavere end Overlæggerne over den lange Kjælder, men ikke desto mindre er den dog ligesaa høi, som den lange Kjælder, da dens Gulv eller Bund er lidt lavere end gulvet i den lange kjælder. Den runde kjælder er næsten 3 Alen viid eller

² Pastor Michael Frederik Blichfeldt kom i 1827 til Visby fra Hjørring. Han blev i Visby til 1842, hvorfra han flyttede til Vestervig-Agger pastorat.

³ Lærer Kjers indberetning og de i artiklen følgende citerede indberetninger og korrespondance findes alle i original på Nationalmuseets 1. Afdeling. Knud Mortensen Thisted har tydet skrifterne og skrevet det ud på maskine, så forfatteren lettere kunne bruge det. Derfor en stor tak til Knud Mortensen for uvurderlig hjælp.

¹ Jens Sørensen Lyngklip blev født den 31. oktober 1823 i Heltborg. Han døde 22. marts 1912.

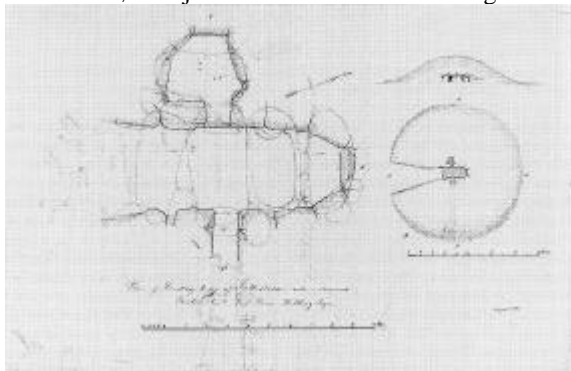
dyb. I denne Kjælder skal være fundet en Steenhammer og nogle Beenknokler, men jeg saae ingen af Delene.”

Lærer Kjer beskriver også nogle indhuggede figurer som han iagttager på to af de store sten i kammeret. Disse figurer omtales senere i denne artikel.

Denne indberetning er den første om jættestuen i Lundevej, men snart følger flere efter, idet man fra Commissionen i København opfordrer flere præster og embedsmænd i Thy til at afgive beretning. Lærer Kjers beretning er på flere punkter bemærkelsesværdig. Som eksempel kan nævnes hans gode iagttagelse med hensyn til den oprindelige indgang til kammeret, som han mener må være mod øst. Først langt senere i århundredet blev denne indgang frilagt og atter taget i brug.

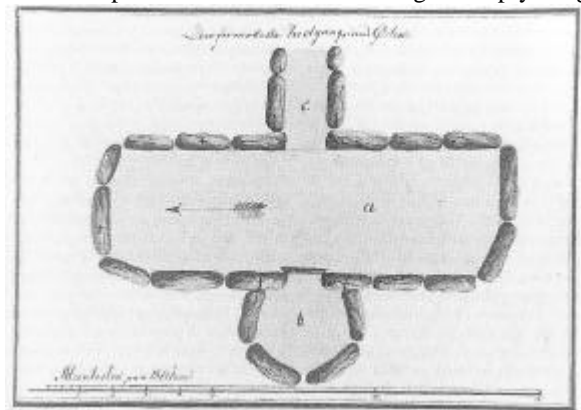
Flere indberetninger

Som sagt nåede rygtet om jættestuen langt omkring, og i april måned hører pastor Madelung i Vang om fundet. Pastor Madelung var meget historisk interesseret og reddede bl.a. en runesten, oprindeligt hjemmehørende i Sjørring, fra knusning. Denne runesten står nu i våbenhuset ved Vang Kirke, men det er en anden historie, som ikke hører hjemme i denne sammenhæng.

Magnus Petersens plantegning af jættestuen, som den så ud ved hans besøg i 1875. Højen var da stadig slemt beskadiget af indgravningen i 1837.

Den 14. april skriver pastor Madelung et brev til Commissionen om flere arkæologiske fund i Thy. Han skriver om Lundevej fundet, at han fra Procurator Thorsen på Thaliasminde har fået følgende oplysninger:

En af de tidligste plantegninger af jættestuen. a markerer hovedkammeret, b er bikammeret og c er den formodede indgang.

”Den egentlige Steenhalle er 12 Al. lang, 3½ Al. bred forneden, Høiden kan ikke med bestemthed angives, men antages at være lig bredden. Desværre er Aabningen af Kammeret sket med Vold og en Deel Jord er udfalden deri.

Ved den store Gravstue staae 2de mindre Kamre i Forbindelse, i hvilke man kun med Vanskelighed kan trænge sig ind. Da Opdagelsen af denne mægtige Steenbygning vakte megen Opsigt i Omegnen, formoder jeg, at Selskabet allerede har modtaget Beretning desangaaende, dog har jeg ikke villet undlade her at berøre denne Sag, saa meget mere som man siger, at Grundens Ejer har i sinde saasart han kan, at lade Stenene sprengte og ødelægge det Hele. Dette haaber jeg dog, at selskabets ærede Bestyrere ved deres formaade Indflydelse ville vide at forhindre, da Monumentet vistnok i Høi Grad fortjener at blive fredet.”

Også amtmand Faye i Thisted inddrages i sagen, idet justitsråd Thomsen, som var bestyrer af det antiqvariske museum i København, beder Faye om at lave en indberetning. Faye skriver tilbage til Thomsen følgende:

”Da Heltborg ligger 3 Mile fra min Bopæl, og Veiret i dette Foraar har været usædvanlig barsk, har jeg endnu ikke fundet Leilighed til at tage Graven i Øjesyn. Dette vil skee med det første, uagtet jeg formoder, at jeg ikke kunne giøre Andre Opdagelser, end de som allerede ere giorte.”

Senere i brevet skriver Faye:

”Præsten for Heltborg Sogn Hr. Blichfeldt er en oplyst Mand, som sikkerlig vil giøre sig Umage for at meddele de Efterretninger, som De har udbedet Dem af ham. Desuden tør jeg anbefale Dem Sognepræsten Hr. Madelung i Vang, som jeg har lovet alle mine antiqvariske Skrifter, og som studerer Videnskaben cum amore.”

Det er tydeligt at Faye ikke nærer helt den samme begejstring for fundet af gravkammeret, som flere af de andre implicerede, og gerne fralægger sig yderligere anstrengelser.

En af de personer som derimod har gjort sig stor umage for at gøre Commissionen tilpas er Pastor Blichfeldt fra Visby. Den 6. maj indsender han en længere indberetning til justitsråd Thomsen i København. Beretningen bringer ikke umiddelbart nyt for dagen, men supplerer lærer Kjers indberetning. Dog er der et par passagerer af mere morsom karakter i beretningen. Sammen med pastor Djørup i Hassing besigtiger han gravhøjen og skriver:

”Dengang kunde Man kun komme ned i Kammeret igennem en liden Aabning, som ved at borttage Steenflækkerne og Leret var frembragt mellem 2 af de store Overligger. Aabningen var for lille, til at jeg kunde komme derned, hvorimod Pastor Djørup, der er af mindre Legemsbygning og 2 af mine Sønner var dernede.”

Så er det op til fantasien at forestille sig de to præster af forskellig størrelse, stå på højen og forsøge at komme ned i kammeret. Blichfeldt skriver senere i indberetningen følgende om Fayes engagement:

”Jeg selv havde et Par Dage, efter at jeg første gang havde beset højen, mundtlig givet Beretning derom til Conferentsraad Faye og leveret ham den fundne stenøxe, efter min Mening et meget smukt Exemplar, men det forekom mig ikke, at han anseer Opdagelsen af synderlig Vigtighed.”

Når Commissionen i København var så interesset i gravkammeret skyldtes det sikkert, at her i 1800 tallets første halvdel kun var yderst sjældent at sådanne nye store gravkamre blev fundet. De allerfleste store dysser og jættestuer havde været tilgængelige siden oldtiden og var derfor allerede registrerede. Men her ved Lundevej må vi

formode at indgangen allerede i oldtiden blev lukket og kammeret blev glemt af senere generationer.

Hvad er en jættestue?

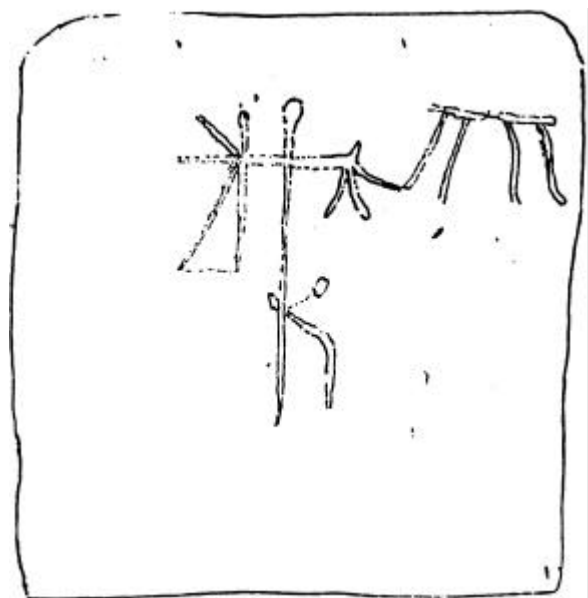
For omkring 5500 år siden var befolkningen i Danmark bønder. Vi ved ikke meget om deres bopladser, men til gengæld har de efterladt sig i tusindvis af begravelsessteder, hovedsagelig i form af dysser og jættestuer. Begge disse gravtyper er bygget af kampesten. Efter sidste istid lå der sten overalt i Danmark, som stenalderbønderne kunne bruge til deres byggeri. Var stenene ikke umiddelbart brugbare blev de kløvet eller flækket ved at man ophedede dem og derefter hældte vand over, så stenene nærmest spaltedes. Så byggedes gravkammeret ved at de store sten rejstes som mure, hvorover der så blev lagt overliggere. Mellem de store vægsten byggedes mure af flade sten, for at holde fugt ude, og over hele kammeret blev der lavet en form for tag, så vandet ledtes bort. Til sidst dækkedes hele konstruktionen af et jordlag.

Inde i gravkammeret blev de døde begravet, ofte med personligt udstyr i form af våben eller smykker, og vi må også forestille os, at det var inde i gravkammeret, at de religiøse ceremonier foregik.

Udenfor indgangen ofredes mad og drikke til de døde slægtninge inde i gravkammeret jættestuernes form varierer, således at der ved nogle jættestuer findes flere kamre i samme høj, eller ved at der er lavet tilbygninger til det store gravkammer.

Jættestuen i Lundehøj er en såkaldt jættestue med bikammer, idet der bag det store kammer er bygget et mindre kammer.

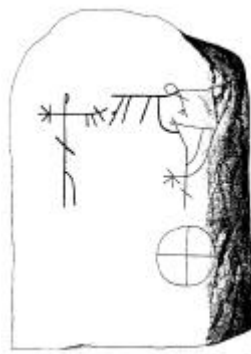
Denne type jættestuer er især udbredt i Limfjordsområdet.

Skitse af figurerne på stenen til venstre for indgangen til bikammeret. Skitsen fulgte med pastor Blichfeldts indberetning i 1837.

Når disse store gravkamre kaldes jættestuer skyldes det tidligere slægters forestillingsverden. Det måtte være væsner med overnaturlig kraft, som havde skabt disse store monumenter, og hvem andre end jætterne havde sådanne kræfter. En af de første herhjemme, som gør sig forestillinger om, hvorledes disse kamre kan være bygget

er kong Frederik den Syvende. I 1862 udgives et mindre skrift kaldet "Om Bygningsmåden af Oldtidens Jættestuer", forfattet af kongen. Heri gør han sig til

Japetur Steenstrups tegning af stenen til venstre for indgangen til bikammeret. Tegnet år 1837. På stenen ses menneskefiguren og det firbenede dyr tydeligt.

talsmand for, at man brugte rullestokke til at transportere stenene på, og at der lavedes jordramper, hvorpå overliggerne kunne rulles op over sidestenenene.

Det gravkammer, de to nysgerrige drenge fandt, var altså en jættestue, og selvom der ikke blev fundet andet end en økse og nogle få potteskår i kammeret, har det helt sikkert været brugt som begravelsessted for godt 5000 år siden af bønderne i området. Det er værd at tænke på, når vi kører forbi jættestuen, eller kigger indenfor. Men at vi idag kan

nyde dette flotte gravkammer skyldes delvis Pastor Blichfeldt i Visby, som var medvirkende til at højen blev fredet.

Fredningen af gravhøjen:

I sin indberetning af 6. maj skriver Pastor Blichfeldt følgende om en evt. fredning af højen og jættestuen:

"Endelig maa jeg bemærke, at da Hr. Justitsraad Fischer var af den Formening, at den Kongelige Commission maaske, paa Grund af Gravkamrenes Vigtighed og med Hensyn til de Opdagelser, der muelig ved fortsat Eftergravning fremdeles kunde gjøres, kunde ønske at blive Eier af Høien, talte han med Eieren om, til hvilken Priis han vilde afhænde den og tillige udlægge Jord til Vei fra Landeveien og til Højen, som ansaaes for aldeles nødvendigt, da Marken, som netop der, hvor Man skal passere, er meget vaad, ellers vilde blive opkjørt og mishandlet, hvilket og i Foraaret tildels er sket. Hertil svarede Eieren at for Høien i dens nærværende Tilstand, hvormed og maatte følge saa meget Jord, at der kunde kjøres rundt omkring den, og for det Stykke Agerjord, der behøves til Veien 800 Al. i Længden og 12 .Al. i Bredden, Grøfterne indbefattede, måtte han have 200 rdl. r. S., hvorhos han tillige forbeholdt sig, at faae Værdien udbetalt for de Oldsager af Værdi, der muligen maatte findes (thi han har engang nu sat sig i Hovedet, at han kunde finde Sligt) og at derfor Eftergravningen imod Betaling skulde betroes ham under det Tilsyn og den Anviisning, Man maatte bestemme. Den forlangte sum, hvilken Eieren ikke kunde bringes til at nedsætte, synes jo vistnok at være stor, men når Man betænker, at Stenene, hvoraf han har kløvet een, ere af stor Værdi, da de kløvede Steen pleie at betales med 20 á 25 sk. eller derover pr. Al., og at det Arbeide, som nu er anvendt i flere uger og af flere mennesker paa at grave Teglovn i Høien og afdække Gravkamrene maa ansees for spildt, i hvis Sted han nu og maa tilkjøbe sig Plads til Teglovn et andet Sted, hvortil endnu kommer Værdien af den jord, der skal udlægges til Vei, saa kan dog Prisen neppe ansees for at være for høi.

Skulde da den Høikongelige Commission ville indlade sig herpaa, da maatte Man udbede sig Dens behagelige

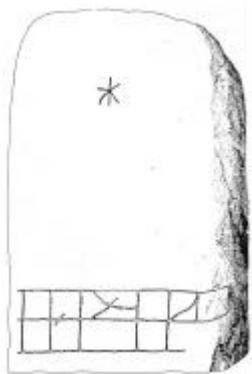
Svar inden indeværende Mai Maanedes Udgang, til hvilken Tide Eierne har forpligtet sig at lade Alt være urørt, hvorimod han, da Sædetiden ved den tid ventes at være ophørt, vilde igjen tage fat paa det nu afbrudte Arbeide med at opføre Teglovn, og maaske og at kløve Steen.”

Selvejrbonden Jens Christian Nielsen har været klar over gravhøjens værdi, da han førte ovennævnte forhandling med Fischer⁴). På dette tidspunkt var kampestenen højt skattede, idet de kunne kløves og bruges til grundmur på gårdene, men de kunne også kløves og slåes i skarve og således bruges til vejfyld.

I Pastor Djørups topografiske beskrivelse af Thy, fra 1842⁵) skriver han, at han har hørt at stenene i kæmpegraven, altså jættestuen, er vurderet til 100 specier. For dette beløb kunne man i 1837 erhverve 3 køer eller 2 hopper. Når man anskuer sagen fra denne side, er det ikke svært forståeligt, at mange kæmpegrave af sten blev spoleret og stenene solgt. Stenene kunne jo ikke spises, og forståelsen for oldtidsmindernes samfundsmæssige værdi var ringe.

Pastor Blichfeldts indberetning til justitsråd Thomsen afføder en øjeblikkelig reaktion fra denne. I slutningen af maj måned skriver Thomsen til Det Kgl. Rentekammer og anmoder om midler til køb og fredning af gravhøjen.

Det Kgl. Rentekammer anmoder Amt mand Faye i Thisted om at indhente en erklæring fra Jens Christian Nielsen om godtgørelsens størrelse. Da denne erklæring er indhentet, skriver Det Kgl. Rentekammer den 24. marts 1838 følgende til Den Kongelige Kommission for Oldsagers Opbevaring:

Stenen til højre for indgangen til bikammeret. På denne sten mente man at kunne se et bånd af runer, som måske rummede navnet på den gravlagte høvding. I dag er dette bånd ikke synligt.

denne tillige med Fortog og Adgangsvej til samme, tilstaae een Gang for alle en Godtgjørelse af 200 Rbdlr. Sedler af Vor Kasse. Og maae derhos de Bekostninger, der efter nærmere indsendt Regning, ville medgaae til at sætte Høien i dens oprindelige Tilstand, ligeledes udredes af fornævnte Kasse.”

Den 20. juli 1838 afståer selvejerbonde Jens Christian Nielsen i Ullerup gravhøjen Lundehøj, samt areal til tilkørselsvej og fortov rundt om højen for 200 rigsbankdaler sølv, og jættestuen blev hermed sikret mod videre ødelæggelse.

Efter sigende brugte Jens Christian Nielsen de 200 rigsdaler, som han modtog af den Kongelige Chatolkasse til at betale den oparbejdede gæld der var på gården.

Underlige figurer på stenene

Som tidligere omtalt beskrev lærer Kjer i den første indberetning om jættestuen, en række figurer, som han havde iagttaget på de to sten, som stod på hver side af indgangen til bikammeret. Også Pastor Blichfeldt omtaler figurerne og sender tillige en tegning med af figurerne på den venstre indgangssten.

Omtalen af disse figurer og de medsendte tegninger gør Commissionen i København ganske nysgerrig, og man beder derfor videnskabsmanden Japetus Steenstrup⁶) om at lægge vejen forbi Lundehøj og undersøge figurerne nærmere. Efter at have besøgt stedet skriver Steenstrup til Thomsen i København:

”Den 13. juli besøgte jeg Stedet paa Forbireisen og bestræbte mig for at aftegne karaktererne, men da jeg ved nøiere Betragtning og Afstøvning stedse fandt nye Træk fremkomme og jeg blev vaklende i min Mening om hvad der var naturligt og hvad kunstigt fordybet i stenene, lod jeg dem vaske med Sæbevand og en stiv Børste, og reiste derpaa bort for senere at bese dem igjen og naar de vare blevne tørre. 2de dage efter kom jeg igjen, og uagtet de ikke vare fuldkomne tørre, prøvede jeg paa at aftegne de Figurer, jeg kunde blive var og blev enig med mig selv om at være indhugne. De stemmer nok ikke aldeles med de øvrige Tegninger, men kunde dog heller ikke ansees for rigtige, med mindre en Kyndig havde dessiffereret dem.”

Steenstrups tegninger er forskellige fra den af Pastor Blichfeldt medsendte tegning, men ligheden er alligevel stor. I et brev fra Steenstrup til Thomsen, afsendt i september måned skriver han om figurenes ægthed følgende:

”Jeg er dog fuldkommen overbevist om at de ere frembragte i Stenen ved Menneskehaand”.

Figurerne er indhuggede i stenene og ifølge Steenstrup kan fordybningerne let følges med fingrene. Skal man ligne de indhuggede figurer med anden udsmykning i sten, må det blive helleristninger, som også er indhuggede fordybninger og riller.

Figurerne på de to sten er imidlertid meget forskellige. På den venstre indgangssten til bikammeret ses en menneskefigur, med strittende fingre og muligvis et firbenet dyr til højre herfor. Under dyret måske endnu en menneskefigur og nederst til højre på stenen et hjulkors.

På stenen til højre for indgangen til bikammeret ses øverst en seksbenet stjernelignende figur og nederst et bredt bånd inddelt i felter. Dette bånd blev af samtiden tolket som en runeinskription⁷).

⁶ Japetus Steenstrup (1813-1897) fødtes i Vang som søn af sognepræsten Johs. Vogelius Steenstrup. Han var en af Danmarks internationalt kendte naturvidenskabsmænd i 1800-tallet.

⁷ Et af de betydeligste skrifter fra denne periode er: Runamo og Runerne ved Finn Magnussen. Skriftet er trykt i København i 1841, og heri findes bl.a. Japetus Steenstrups afbildninger af figurerne på stenene i jættestuen.

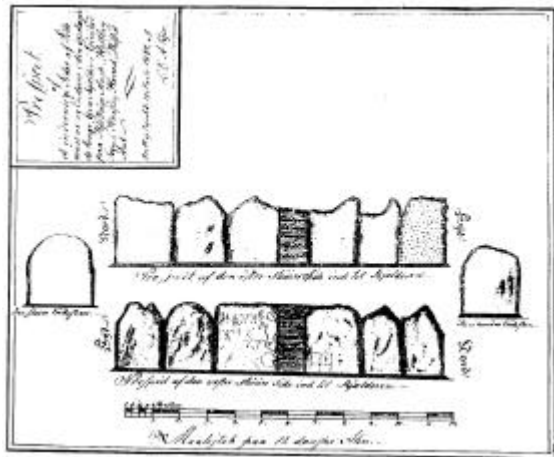
⁴ Justitsråd Christian de Fischer (1784-1843). Herredsfoged i Hassing - Refs herred. Ligger begravet på Vestervig kirkegård.

⁵ C. Djørup, Thisted Amt. Beskrevet efter opfordring af Det Kgl. Landhusholdningsselskab. København 1842.

Samtiden anså således disse indhuggede figurer og runer for at være ægte og først senere i århundredet skulle der såes tvivl om deres lødighed.

I 1875 berejser tegneren Magnus Petersen Thy og besøger også Lundehøj. Magnus Petersen rejste i sidste århundredes anden halvdel Danmark tynd for Oldsagskommissionen og tegnede i hundredevis af oldtidsminder. Tegninger som nutidens arkæologer er lykkelige for, idet de ofte viser nu sløjfede oldtidsminder eller bevarede oldtidsminder, som nu ligger i f.eks. tæt skov eller opdyrket land.

Om besøget i Lundehøj skriver Magnus Petersen følgende⁸):

Den 19. marts 1837 besøgte lærer Kjer i Boddum jættestuen. Han lavede bl.a. denne skitse af stenene i hovedkammeret og markerede også de indhuggede figurer.

”Jeg maatte afbryde Thyrejsen for denne Gang, da andre Hverv fordrede min Nærværelse i Hjemmet, men jeg vilde dog ikke forlade Thy før jeg havde set en mærkelig Stenaldergrav i den sydlige Del af Provinsen, det var Heltborgs store Gangbygning; Lundehøj, der blev udgravet i 1837. Det var en prægtig bygning, opført af store Granitstene og over Gravstuen laa en anseelig Jordhøj. Det indre Rum var 7 Alen langt og 4 Alen bredt med Indgang i Sydvest; til det større Rum sluttede sig i nordre Side et lille sekskantet Kammer 3½ Alen langt og skilt fra det større Rum ved en opstaaende Sten; den hele Stenbygning dækkedes af 5 store Overliggere, hvoraf en maalte 5 Alen på den længste Led. Men det var ikke alene denne storslåede Bygningsform, der havde draget mig hid; nogle mente at have seet paa en af Indgangens yderste Sidestene nogle Ridser og Mærker, der udtydedes som Helristninger, og man troede derved at kunne fastslaa at Helristninger - som ellers henføres til Bronzealderen - ogsaa brugtes i den ældre Stenalder. Da jeg forhen havde seet mange af den Art Ristninger og tegnet saadanne, saae jeg strax, at det ikke var Helristninger, men Ridser og streger, der vare fremkomne ved at Stenen, før dens Anbringelse i Graven, havde i Urtiden ligget fladt ned paa en skraa Mark, hvor Vand - og Sneskred har flyttet den hid og did paa et af mindre Sten bestaaende Underlag. Jeg kan derfor ikke antage at Ridserne paa Stenen i Heltborgsgraven for Helristninger, eller frembragte ved Menneskehaand.”

⁸ Beretningen findes i: Minder fra min virksomhed paa arkæologiens område fra 1845 til 1908. Bogen er skrevet af J. Magnus Petersen og trykt i København i 1909.

Da professor Glob skriver sit store værk om helleristninger⁹) anser han tegnene som tvivlsomme, ja han medtager dem ikke engang i sit katalog. Opfattelsen af at disse figurer blot var at betragte som naturlige mærker i stenene synes at have været den fremherskende i dette århundrede.

Personligt vil jeg anføre at flere af de af Steenstrup tegnede figurer stadig kan ses. På den venstre indgangssten til bikammeret kan menneskefiguren til venstre og dyrefiguren øverst til højre stadig ses, omend lyset skal falde helt specielt, jeg mener ikke at der kan være tvivl om at figurerne, eller i det mindste nogle af dem er ægte. Men det drejer sig ikke om figurer som er indhugget da stenalderbønderne byggede gravkammeret, men om senere indhuggede figurer. Fra mange andre skandinaviske helleristningsfund kendes menneskefigurer med store hænder og speciel markering af fingrene ligesom dyrefigurer også ofte er fremkommende.

Disse helleristninger dateres til bronzealderen, idet der også ofte er afbileret genstande, som brugtes i denne periode, som f.eks. luren.

Bronzealderfolket, som har opført så mange prægtige gravhøje, også i Sydthy, har haft kendskab til gravkammeret og brugt den ene store sten som ”lærred” til deres figurer. Om de også har brugt kammeret i en rituel sammenhæng ved man ikke.

Da Magnus Petersen besøgte kammeret i 1875 er gravhøjen stadig ikke ført tilbage til sin oprindelige form, men har stadig indgang i sydenden, hvilket også fremgår af hans tegning af højen. Det er først i 1888 at højen restaureres og den oprindelige indgang frilægges.

Hvem er begravet i højen?

Dette spørgsmål har mange sikkert stillet sig siden opdagelsen af gravhøjen. I sidste århundrede, da gravkammeret blev fundet, havde man ikke så megen viden om de arkæologiske perioder, og dette affødte flere morsomme bud på, hvem der mon kunne være gravlagt i højen. Amtmand Faye skriver til Thomsen i 1837 at fundet af graven har opfrisket et lokalt sagn blandt bønderne. I sagnet berettes at beboerne i Karleby (Karby) på Mors og beboerne i Heltborg i Thy i oldtiden bestandig var i kamp. Byemes navne fremkom efter de karlestykker og heltegerninger som beboerne udøvede mod hinanden. Og nu er det let at formode: at det må være en af disse mægtige anførere eller sågar måske en konge, som her har fået et hvilested.

Et andet forslag til hvem den gravlagte kunne være, kommer fra topografen Rasmus Henrik Kruse¹⁰). Han skriver ligeledes til Thomsen i København i januar 1838:

”Om den Helt, som her ligger begravet, har jeg denne Gisning: Det er bekjendt at i det 5te Aarhundrede eller ved Aar 415 var Hvirvild Konge i Thy. Denne Hvirvild faldt i Tvekamp mod Kong Fridlev paa Siellands sydlige Kyst, imellem Skielskiør og Nestved, i Nærheden af Biserup Havn, tilligemed hans 3 Staldbrødre, Buge, Faning og

⁹ P.V. Glob: Helleristninger i Danmark. 1969.

¹⁰ Rasmus Henrik Kruse fødtes i august 1796 i Navtrup præstegård i Salling. Han var meget interesseret i geologi, arkæologi, historie og folkeminder. Han bosatte sig på Fur, og foretog derfra rejser til store dele af Jylland. Han beskrev og tegnede mange fortidsminder.

Gunholm. Hvirvild tilligemed Buge og Faning bleve begravede i 3 høje, paa en Heede imellem Hørdum Bye og Gaarden Irup i Thy, der endnu heder Hvirvildsheede og hvor disse Høje endnu sees.

Lundevej i Sydthy. Tegnet af Magnus Petersen i år 1875.

Men hvor den tredje Staldbroder Gunholm hviler finder man ikke, kuns dette vides: at Gunnegaard, Gunnæs Bye og Gunnesstrand i Thy skal have Navn efter ham, og rimelig været hans Ejendomme med meere Omliggende, og da det fundne Gravkammer ikke er saa langt borte fra disse Steder, mener jeg at denne Gravhøi kunde være hans, da han rimeligviis er hjemført og begravet i Thy, ligesaavel ham som de øvrige af Staldbroderne. At Høien findes paa Ullerup Byemark gjør intet til sagen, thi byen er vist meget yngre end Gravhøjen, hvorpaa og Navnet tyder. Imidlertid er denne min Formeening kuns som meldt blot Giætning. Med mindre Runerne skulde kunde lede til nærmere Oplysning, og bekræfte min Formodning.”

Selvom Rasmus Henrik Kruses bud på hvem den gravlagte kunne være, er ganske godt, tror jeg dog ikke, at der blot er den mindste chance for at det passer. De runer som han henviser til, og som måske kan underbygge hans teori, er det indhuggede bånd på den højre indgangssten til

bikammeret. Flere datidige forskere arbejdede med at læse dette bånd, som de mente måtte være en runeinskription.

I Runam og Runerne¹¹) anfører Magnussen, at den person, som må være begravet i højen, har heddet Agnar. Dette er et navn, som han mener står i runebåndet nederst på stenen. Agnar var søn af Sigtryg, som var konge over Vendsyssel og Thy i årene omkring 650 efter Kristi fødsel. Disse oplysninger henter Magnussen fra Snurre Sturlesøn, som i Heimskringla netop skriver om sådanne konger.

Med den viden vi idag er i besiddelse af kan det fastslåes, at jættestuen er opført i bondestenalderen, for godt 5000 år siden. Gravkammeret og højen kan sagtens være benyttet som begravelsesplads mange gange derefter. Figurerne på stenene er sandsynligvis indhugget engang i bronzealderen, som strækker sig fra ca. 1500 - 500 før Kristi fødsel. Hvornår jættestuens indgang er blevet lukket og dækket til vides ikke, men det er så længe siden, at befolkningen i Heltborg sogn ikke havde kendskab til gravkammeret i 1837.

Lundevej idag

Jættestuen er idag et fredet fortidsminde, hvortil offentligheden har adgang. Og jættestuen er absolut et besøg værd. Det store gravkammer er imponerende og spændende at gå på opdagelse i. Har man ikke lyst til sådanne udskejelser, kan man jo stille sig op på gravhøjens top og nyde den flotte udsigt over Visby Bredning og Mors og samtidig forsøge at finde de 22 kirketåme, som man skulle kunne se fra højen.

De modigste kan jo lægge vejen forbi en mørk aften og håbe at høre hammerslag fra højen. I forrige århundrede kunne beboerne i området høre hammerslag i højen - det var de underjordiske som var på færde.

Uanset forskellige lyster, måske manglende mod, eller blot af sund nysgerrighed så er Thys, efter min mening, flotteste oldtidsminde et besøg værd.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1991, side 106-118).

¹¹ Jvf. note 7.